

OBSAH

Předmluva	5
1 Sluchově postižené dítě a jeho vzdělávání	6
1.1 Speciální školy	6
1.2 Integrace sluchově postižených dětí	6
1.3 Speciální pedagogika – surdopedie	7
2 Sluch	8
2.1 Sluchové vady	8
2.1.1 Typy sluchových vad	8
2.1.2 Stupně sluchových vad	9
2.1.3 Důsledky sluchové vady pro dítě	10
2.1.4 Důsledky sluchové vady pro rodiče dítěte	10
2.2 Řeč dětí se sluchovými vadami	11
2.3 Vyšetřování sluchu dětí	12
2.4 Sluchová vada nepoznaná	12
3 Přístroje pro sluchově postižené	14
3.1 Individuální sluchadla a jejich typy	14
3.2 Kochleární implantát	15
3.3 Skupinová sluchadla	16
3.4 Další přístroje	16
3.5 Přístroje a speciální pomůcky pro třídu s integrovaným žákem	16
4 Dorozumívací prostředky sluchově postižených	19
4.1 Mluvená řeč	19
4.2 Čtení a psaní	19
4.3 Odezírání	19
4.3.1 Nácvik odezírání	21
4.3.2 Podmínky pro odezírání	22
4.4 Prstové abecedy	24
4.5 Znakové jazyky	24
4.5.1 Vlastní znakový jazyk neslyšících	24
4.5.2 Národní znakované jazyky	24
4.6 Totální komunikace	25
4.7 Bilingvní komunikace	25
5 Výchova a vzdělávání sluchově postižených	26
5.1 Výchova a vzdělávání sluchově postižených ve speciálních školách	26
5.1.1 Mateřské školy pro sluchově postižené	26
5.1.2 Základní školy pro sluchově postižené	26
6 Speciálně pedagogická centra při školách pro sluchově postižené	28
7 Výchova a vzdělávání sluchově postižených ve školách pro zdravé děti	31
7.1 Kritéria pro zařazení sluchově postiženého žáka do základní školy běžného typu	32
7.1.1 Dítě	32
7.1.2 Rodina	33

7.1.3 Škola	34
7.1.4 Speciální výchova sluchově postiženého dítěte v předškolním věku ..	37
8 Sluchově postižené dítě v mateřské škole běžného typu	39
8.1 Podmínky pro úspěšné zařazení sluchově postiženého dítěte do mateřské školy běžného typu	39
8.2 Vstup sluchově postiženého dítěte do mateřské školy	40
8.3 Průběžná péče o sluchově postižené dítě v mateřské škole	42
8.4 Změna chování dítěte se sluchovým postižením	42
8.5 Spolupráce SPC a mateřské školy	43
9 Sluchově postižené dítě v základní škole běžného typu	44
9.1 Didakticko-metodická opatření v základní škole	45
9.2 Obecná opatření	45
9.3 Potíže školního začátečníka	46
9.4 Problémy během další školní docházky	48
9.5 Žák se sluchovým postižením a výuka českého jazyka	48
9.6 Problémy v jiných předmětech	50
9.7 Problémy ve vyšších ročnících	51
9.8 Změny v chování a prospěchu žáka	51
9.9 Spolupráce SPC a školy	51
10 Sluchově postižené dítě s kochleárním implantátem v integrovaném vyučování	53
10.1 Specifické podmínky integrace dítěte s kochleárním implantátem	53
10.2 Spolupráce SPC a školy u dětí s implantáty	54
11 Péče o ohluchlé děti	55
12 Slyící dítě sluchově postižených rodičů	56
Závěr	58
Literatura	59
Přílohy:	
Speciálně pedagogická centra pro sluchově postižené	60
Doporučená literatura	62
Časopisy poskytující orientaci v problematice výchovy a vzdělávání sluchově postižených	63

PŘEDMLUVA

K napsání této příručky o integrované výchově a vzdělávání dětí se sluchovým postižením nás vedly zkušenosti se zařazováním dětí do škol běžného typu a zjištění, že v pedagogických kruzích je dosud málo informací o problémech integrace v plné šíři nebo jsou názory o ní zjednodušené.

Pedagog, který se ve své třídě setká se sluchově postiženým žákem, potřebuje tedy srozumitelnou, přehlednou a současnemu stavu vědy odpovídající informaci o problémech sluchově postiženého žáka – i jeho učitele.

Autorky

Iniciály autorek uvedené v textu

N. J. - Naděžda Janotová

E. J. - Eva Janotová (Chudomelová)

L. P. - Ludmila Partlová (Bělohradská)

K. S. - Karla Svobodová

L. V. - Ludmila Vlčková

---

1 SLUCHOVĚ POSTIŽENÉ DÍTĚ A JEHO VZDĚLÁVÁNÍ

V dětské populaci se vyskytují vedle zdravých dětí i děti s různým zdravotním postižením. Mezi nimi jsou i děti s postižením sluchu různého stupně. Mohou to být děti nedoslýchavé nebo děti s těžkými vadami sluchu, či dokonce děti neslyšící (dříve označované za hluchoněmé).

1.1 SPECIÁLNÍ ŠKOLY

Výchova a vzdělávání sluchově postižených dětí je zajišťována vzhledem k jejich sluchové vadě a důsledkům z ní vyplývajícím ve speciálních školách. Jsou to školy pro sluchově postižené, které organizačně patří do speciálního školství. (Dřívější název už v názvu školy označoval, s jakým stupněm sluchové vady tam děti docházejí).

V současné době v základních školách pro sluchově postižené se vzdělávají děti nedoslýchavé (dřívější název byl Základní škola pro nedoslýchavé), děti s těžkými vadami sluchu (dříve Základní školy pro děti se zbytky sluchu) a v dalších školách děti neslyšící (dříve Základní škola pro neslyšící).

Při těchto školách jsou též mateřské školy, kam jsou děti přijímány většinou od čtyř let, v některých případech i dříve. Pro děti se sluchovou vadou a mentální retardací jsou zřizovány speciální školy nebo třídy, většinou při základních školách pro sluchově postižené.

Vzhledem k tomu, že školy pro sluchově postižené jsou jen v některých regionech, bývají děti, které nemohou denně dojíždět, umístěny v internátech při těchto školách, a to i děti předškolního věku.

Často se zjistí, že rozhodování o tom, do jaké školy dítě se sluchovou vadou zařadit, nemusí být vždy jednoznačné. Bývá to např. u tzv. hraničních případů, kdy se nedá odhadnout, zda žák bude schopen nejen splnit požadavky základní školy běžného typu, bude-li do ní zařazen, ale také se sociálně zapojit mezi zdravé děti. Ve speciální pedagogice, teoreticky rozpracované prof. Sovákem, u nás vždy platil a – pokud to šlo – byl uplatňován princip vyšší kategorie: dítě bylo zařazeno spíše do prostředí s vyššími nároky, to zn. např. dítě nedoslýchavé do školy běžného typu, dítě s těžkou vadou sluchu do školy pro nedoslýchavé apod.

V posledních dvaceti letech jsme se již mohli v našich základních školách, po případě mateřských školách běžného typu setkat s nedoslýchavými dětmi, které se vzdělávaly společně s dětmi zdravými. Už tehdy jsme mluvili o integraci.

1.2 INTEGRACE SLUCHOVĚ POSTIŽENÝCH DĚTÍ

S termínem integrace se nyní setkáváme v různých oborech; zde se budeme zabývat speciálně pedagogickým pojetím pojmu integrace.

V Sovákově pojetí je integrace nejvyšším stupněm socializace jedince, tj. zapojení individua do lidského společenství po stránce výchovné a vzdělávací, společenské a subjektivní ve smyslu sebeuplatnění a sebeuspokojení.

Podle Sováka (1972) je pak integrace „naprosté zapojení a plné splynutí defektního jedince se společností lidí zdravých, a to ve výchově a vzdělání, v pracovním uplatnění i ve společenském soužití. Jedinec se stává zcela nezávislým a samostatným, neboť byl úplně a beze zbytku zbaven defektivity, s níž se dokázal i subjektivně vyrovnat.“

Po změně politických poměrů u nás došlo zřejmě ve shodě se zahraniční terminologií k posunu významu pojmu integrace. V Pedagogickém slovníku (1995) najdeme výklad speciálně pedagogického pojmu integrace pod termínem „integrované vzdělávání“. Jsou to „přístupy a zapojení žáků se zvláštními vzdělávacími potřebami do hlavních proudů vzdělávání a do běžných škol. Cílem je poskytnout i žákům s těžkými a trvalými zdravotními postiženými společnou zkušenosť s jejich zdravými vrstevníky, a přitom respektovat jejich specifické potřeby. V zahraničí je velmi rozšířeno. Má různé stupně: od oddělených tříd na běžné škole až po individuální zařazení žáka do libovolné školní třídy.“

Ať už je tedy pojem integrace vykládán delší, či kratší definicí, jde vždy o společné vzdělávání postižených s běžnou populací. V povědomí většiny laické (někdy snad i odborné) veřejnosti jde při integraci o stav, kdy dvě lišící se skupiny jsou prostě pohromadě.

Měli bychom si však uvědomit, že u postiženého, např. nedoslýchavého dítěte máme na mysli proces, kdy dítě začne vrzástat do společnosti zdravých dětí a postupně se zapojuje vzdor svému handicapu do života svých vrstevníků, do běžné populace.

Schopnost přizpůsobovat se zevním vlivům společenského prostředí je totiž největší právě u dětí raného věku, přičemž se uvádí, že se oslabuje po jedenáctém roce věku dítěte. Proces zapojování do společnosti jistě není vázán jen na předškolní věk (ten je ovšem zásadní), ale probíhá během celé školní docházky, popř. dále během studia i v zaměstnání.

V zásadě bychom tedy měli především v předškolním věku mluvit o *integrované výchově* a ve školním věku o *integrovaném vzdělávání*, které probíhá jako proces během předškolního a školního věku dítěte, aby jedince připravilo na plnou integraci v dalším životě.

Vzhledem k tomu, že se tato příručka zabývá integrovanou výchovou a integrovaným vzděláváním sluchově postižených, měli by být více informováni o problematice sluchových vad a jejich důsledcích pro dítě především ti učitelé, kteří mají nebo budou mít ve své třídě sluchově postiženého žáka.

1.3 SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKA – SURDOPEDIE

Speciální pedagogika je teorií péče o zákonitostech rozvoje, výchovy a vzdělávání defektních osob (dětí, mládeže i dospělých), tj. osob stižených defektivitou (Sovák, 1972).

Úsek speciální pedagogiky, který se zabývá rozvojem, výchovou a vzděláváním osob sluchově postižených, se nazývá surdopedie (z lat. *surdus* – hluchý a řec. *paideia* – výchova).

---

2 SLUCH

Člověk je velmi úzce spjatý s prostředím, ve kterém žije. Je s ním spojen především zrakem a sluchem.

Sluch má pro život jedince velký význam, protože na základě sluchu vzniká řeč tím, že dítě napodobuje řeč svých nejbližších.

Sluchem se také informujeme o tom, co se děje v okolí, sluchem přijímáme signály pro svoji bezpečnost a sluchem jsme, což je velmi důležité u dětí, emocionálně spjati se svým okolím.

Sluchová vada neovlivňuje jenom řeč, ale celý vývoj jedince; je-li vada vrozená, jsou její důsledky těžší než u vad získaných v pozdějším věku.

Sluch nám zprostředkovává vzájemný sdělovací styk, realizovaný mluvenou řečí. Kolem sebe však neslyšíme jenom zvuky řeči, ale mnoho dalších zvuků (hraní rádia, hluk aut na ulici, štěkot psa atd.), které tvoří tzv. zvukové pozadí. O změnách v našem zvukovém prostředí nás informují jednak různé signální zvuky, jednak zvuky obsahové, jako je řeč, hudba apod.

Sluch především zprostředkovává vzájemný sdělovací styk, realizovaný mluvenou řečí. Řeč je soubor velmi jemně diferencovaných zvuků; má své základní zvukové vlastnosti (výšku, sílu, barvu), proměnné v čase. Při rozumění mluvené řeči jde o složitou činnost rozeznávání zvukových komplexů pomocí analyticko-syntetické činnosti. Sluchová vada omezuje nejen orientaci podle slyšených zvuků, ale hlavně znesnadňuje, až omezuje dorozumívání. Rozsah tohoto omezení je dán typem a stupněm sluchové vady.

2.1 SLUCHOVÉ VADY

V odborné literatuře nejsou k dispozici jednoznačné údaje o výskytu a příčinách sluchového postižení. Novák (1994) uvádí: „V české literatuře chybí statistické údaje z poslední doby o příčinách sluchových vad, bohužel nejsou ani přesné údaje, v jaké frekvenci se sluchové vady vyskytují v populaci. Ze zahraniční literatury se proto traduje, že asi 2 % jedinců z veškeré populace trpí různým stupněm sluchové vady; je dále uváděno, že 1 promile dětí se rodí s vrozenou sluchovou vadou.“

Poněkud vyšší číselné údaje uvádí nejnovější zpráva o 5. evropském setkání rodin se sluchově postiženými dětmi (Jabůrek, 1995). Údaje byly získány na základě dotazníků z 23 zemí Evropy: „Prostý průměr činí 3,24 %, což představuje přibližně 3 sluchově postižené na 100 obyvatel. Procento postižených je pravděpodobně vyšší, někde mezi 7–9 %.“

2.1.1 TYPY SLUCHOVÝCH VAD

Typy sluchových vad jsou obvykle charakterizovány podle toho, ve které části sluchového ústrojí došlo k poškození sluchu.

a) Při převodní poruše, která vzniká poruchou tzv. převodního ústrojí sluchového orgánu, je postiženo především slyšení hlubokých tónů: člověk s touto po-